

O'ZBEKISTONDA FITOSANITARIYA MONITORING TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Yusupova Nargiza Adashaliyevna

Ipak yo'li va innovatsiyalar universiteti.

Pedagogika - psixologiya va umumta'lim fanlar kafedrası

o'qituvchisi. Pedagogika fanlari falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: O'zbekistonda fitosanitariya monitoring tizimini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Qishloq xo'jaligi mamlakat iqtisodiyotida yetakchi tarmoqlardan biri hisoblanib, unda ekinlarning sog'lom va yuqori hosilli bo'lishi fitosanitariya xavfsizligi darajasiga bevosita bog'liq. Fitosanitariya monitoringi ekin maydonlarida zararli organizmlar, karantin ob'ektlari va boshqa zarar yetkazuvchi omillarni aniqlash, ularning tarqalish darajasini baholash va o'z vaqtida profilaktik choralar ko'rishda asosiy ahamiyatga ega. Ushbu tezisda O'zbekistonda fitosanitariya monitoring tizimini takomillashtirish haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: fitosanitariya, oziq-ovqat, qishloq xo'jaligi, zamonaviy monitoring, zararkunandalar, iqtisodiyot, oziq-ovqat xavfsizligi,

O'zbekiston Respublikasi hududida fitosanitariya monitoringning samarali tashkil etilishi, birinchidan, mamlakatda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Qishloq xo'jaligi ekinlari turlari va ularning yetishtirilish xususiyatlari zararli organizmlar turini va ularning tarqalish qonuniyatini o'rganishni talab etadi. Zamonaviy monitoring tizimi orqali fitosanitariya holat bo'yicha tahlillar muntazam ravishda o'tkazilib, dala maydonlarida o'z vaqtida zararli organizmlarni aniqlash uchun tezkor choralar belgilanadi. Bu esa ekinlar hosildorligini oshirish va eksport salohiyatini kengaytirishga xizmat qiladi. Mavjud fitosanitariya monitoring tizimining takomillashuvi uchun zamonaviy texnologiyalar va ilmiy yondashuvlarni joriy etish eng muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ilg'or axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini monitoring jarayonlariga jalb etish orqali aniqlikni ta'minlash va olingan ma'lumotlarni tezkor tahlil qilish imkoniyati yaratiladi. Elektron monitoring tizimlari yordamida barcha hududlar bo'yicha operativ ma'lumotlar markazlashtirilgan holda yig'iladi va tahlil qilinadi. Zamonaviy GIS texnologiyalari va geoaxborot tizimlariga asoslangan monitoring usullarini keng joriy etish orqali fitosanitariya xavfi mavjud hududlarni tez va aniq aniqlash imkoniyati oshadi.[1]

Fitosanitariya monitoringida monitoring nuqtalarini to'g'ri tanlash, namuna olish va laboratoriya tahlillari natijalarining ishonchliligini ta'minlash kerak. Yangi zamonaviy laboratoriya uskunalari va reagentslarning joriy qilinishi monitoring natijalarining aniqligini oshiradi. Monitoring natijalariga asoslangan holda, ekinlar

sogʻligiga xavf tugʻdiruvchi omillar va qaysi hududda qanday zararli organizmlar keng tarqalganini aniqlash mumkin. Bu, oʻz navbatida, fitosanitariya risklarini baholash va samarali profilaktik hamda kurash choralarini ishlab chiqish uchun muhim ahamiyatga ega. Respublikada mavjud fitosanitariya xizmatlari va monitoring strukturalarini qayta tashkil qilish, ularning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash va mutaxassislar malakasini oshirish masalasi dolzarbligicha qolmoqda. Kadrlarni xalqaro tajriba asosida qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish monitoring jarayonining samaradorligini oshiradi. Sohada ilmiy tadqiqot ishlarini kengaytirish, yangi zararli organizmlar va kasalliklar aniqlanishi, ularning tarqalishi boʻyicha prognoz tizimini yaratish va amalda qoʻllash uchun xalqaro tajriba va innovatsion texnologiyalardan keng foydalanish talab etiladi.[2]

Monitoring natijalarini tahlil qilish asosida, zarar yetkazuvchi organizmlar tarqalishini oldini olish uchun karantin tadbirlarini kuchaytirish va ekin yerlarida doimiy kuzatuv olib borish masalasiga alohida eʼtibor beriladi. Tokchalar, ekinlar va bogʻlarda fitosanitariya holati boʻyicha doimiy kuzatuv olib borilishi, joylardagi fitosanitariya xavfsizligi samaradorligini oshiradi. Zamonaviy monitoring tarmogʻini shakllantirishda davlat organlari, ilmiy-tadqiqot muassasalari va xususiy sektor hamkorligi muhim oʻrin tutadi. Fitosanitariya monitoring tizimining takomillashuvi eksport salohiyatini rivojlantirish uchun ham zarur. Mamlakatda yetishtirilayotgan mahsulotlar xalqaro bozorlarga chiqishi uchun ularning fitosanitar xavfsizligi tasdiqlangan boʻlishi kerak. Mahsulotlar eksport qilinadigan davlatlarda jahon talablariga javob beradigan fitosanitariya sertifikatlari talab qilinadi. Monitoring natijalariga asoslangan holda bunday sertifikatlarni olish imkoniyati kengayadi va eksport geografiyasi kengayishiga zamin yaratadi.

Axborot almashinuvi va monitoring natijalarining ochiqqligi ham muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy tizimlarda barcha maʼlumotlar yagona markazlashtirilgan bazada toʻplanadi, bu esa analitik jarayonlarni tezlashtiradi va qaror qabul qilish jarayonini soddalashtiradi. Shuningdek, fitosanitariya sohasida qarorlarni asoslash uchun tahliliy va statistik maʼlumotlar bazasini doimiy yangilab borish lozim boʻladi.[3]

Fitosanitariya monitoringini takomillashtirish uchun tashkilotlar oʻrtasida samarali hamkorlik va axborot almashinuvi tizimini yoʻlga qoʻyish lozim. Bunda nafaqat davlat tashkilotlari, balki fermer xoʻjaliklari, klasterlar va boshqa manfaatdor tomonlarni jalb qilish muhim. Monitoring jarayonida olinadigan dastlabki maʼlumotlar bazasi hosil qilinadi hamda toʻplangan maʼlumotlar asosida fitosanitariya xavfini baholash va muammolarni oldindan aniqlash imkoniyati tugʻiladi. Monitoring sifatini oshirish uchun, birinchi navbatda, ilgʻor xorijiy tajribani oʻrganish, zamonaviy asbob-uskunalar va dasturiy vositalardan keng foydalanish, laboratoriya laborator tadqiqotlarni mustahkamlash zarur. Bunda nafaqat mavjud laboratoriyalarni yagona

tarmoqqa birlashtirish, balki yangi, zamonaviy laboratoriyalar tashkil etish, ularning texnik jihozlanishini tubdan yangilashning ham o'z o'ri bor.[4]

Fitosanitariya monitoring tizimini rivojlantirishda hamkor xalqaro tashkilotlar tajribasidan foydalanish va ilmiy hamkorlikni kuchaytirish asosiy yo'nalishlardan biri bo'lishi kerak. Xalqaro hamkorlik asosida yangi zararli organizmlar va kasalliklarni aniqlash va diagnostika qilish texnologiyalarini joriy etish zaruriyati ortib bormoqda. Shu bilan birga, fitosanitariya monitoring tizimini samarali tashkil etishda aholining xabardorligini oshirish, fermerlarni muntazam ravishda o'qitish bilan bog'liq targ'ibot tadbirlarini kuchaytirish talab etiladi. Fitosanitariya monitoringini muvaffaqiyatli tashkil qilish iqtisodiy va ekologik xavfsizlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Monitoring natijalariga asoslanib, ekinlarni muhofaza qilish bo'yicha samarali chora-tadbirlar ko'rilishi natijasida zararli organizmlar va kasalliklarning oldi olinadi, hosildorlik va mahsulot sifatini oshirishga erishiladi. Natijada, mamlakatning export salohiyati va oziq-ovqat mahsulotlari sifati jahon talablariga moslashadi. Mavzu bo'yicha tahlillar shuni ko'rsatadi-ki, fitosanitariya monitoring tizimi mamlakat qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat xavfsizligi uchun strategik ahamiyatga ega. Yuqorida keltirilgan yo'nalishlarda tizimli ishlar olib borilsa, monitoring samaradorligi ortadi, ekinlarni kasallik va zararkunandalardan himoya qilish imkoniyati kengayadi. Shuningdek, mahsulot sifatining oshishi, eksport hajmining kengayishi va aholi salomatligining ta'minlanishi uchun ham mustahkam poydevor yaratiladi.[4]

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda fitosanitariya monitoring tizimini takomillashtirish uchun zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, kadrlar salohiyatini oshirish, ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish va laboratoriyani rivojlantirish zarur. Axborot almashinuvi, monitoring tizimini avtomatlashtirish hamda xalqaro tajribadan samarali foydalanish ushbu sohani yangi bosqichga olib chiqadi. Buning natijasida mamlakatda oziq-ovqat xavfsizligi, ekinlar hosildorligi va mahsulot sifatining yuqori darajada ta'minlanishiga erishiladi. Fitosanitariya monitoringini tizimli va zamonaviy usullar asosida samarali tashkil qilish O'zbekiston qishloq xo'jaligi taraqqiyotining eng muhim kafolatlaridan bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdug'aniyev, A., & Rasulov, S. (2018). "Qishloq xo'jaligi ekinlarini himoya qilishda fitosanitariya monitoring tizimi samaradorligi." Qishloq xo'jaligi fanlari, 3(2), 55-62.
2. Tojiboyev, O. A. (2019). "O'zbekiston sharoitida fitosanitariya xavfsizligini ta'minlashning ilmiy asoslari." O'zbekiston agrar fani, 5(1), 21-29.
3. Normurodova, N. (2021). "Qishloq xo'jaligi ekinlarini kasallik va zararkunandalardan himoya qilishda zamonaviy fitosanitariya usullari." Agrar soha, 4(3), 38-44.

4. Ergashev, M., & Nurmetov, R. (2020). "Fitosanitariya monitoringini avtomatlashtirish usullari." *Innovatsion qishloq xo'jaligi*, 2(2), 67-73.
5. Yusupov, Sh. (2017). "Qishloq xo'jaligi mahsulotlarining fitosanitariya xavfsizligi va eksport salohiyatini oshirish." *O'zbekiston agrar fani*, 2(4), 15-22.
6. Jalilova, M. (2022). "Fitosanitariya sohasida zamonaviy axborot tizimlarini joriy etish muammolari." *Agroinnovatsiyalar*, 3(1), 51-57.
7. Mahmudov, I., & Xasanov, B. (2019). "O'zbekiston Respublikasida fitosanitariya monitoringining tashkil etilishi va rivojlantirish istiqbollari." *Qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat xavfsizligi*, 1(3), 73-79.
8. Yunusov, B. (2021). "Laboratoriya tahlillarining zamonaviy usullari va fitosanitariya monitoringi jarayonidagi ahamiyati." *O'zbekiston Respublikasi fanlar akademiyasi axborotnomasi*, 1(6), 60-66.